

L'OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA

La resistència a una societat militaritzada

ÖZGÜR HEVAL ÇINAR I COŞKUN ÜSTERCI

Prefaci de
CYNTHIA COKBURN

Traducció de
JORDI VIDAL

25^{anys}
llegint junts

Pagès editors
LLEIDA, 2015

INSTITUT
CATALÀ
INTERNACIONAL
PER LA PAU

Títol original en anglès:

Conscientious Objection: Resisting Militarized Society

Copyright © Özgür Heval Çinar i Coşkun Üsterci, 2009

Publicat per primera vegada per Zed Books Ltd, London 2009

©2015, Jordi Vidal Tubau, per la traducció

©2015, Cynthia Cockburn, pel prefaci

©2015, d'aquesta edició:

Institut Català Internacional per la Pau (ICIP)

C. Tapineria 10, 3a pta — 08002 Barcelona

T. 93 554 42 70 — www.icip.cat — icip@gencat.cat

Pagès Editors, S L

Sant Salvador, 8 — 25005 Lleida. Tel. 973 236611

www.pageseditors.cat — editorial@pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2015

ISBN: 978-84-9975-620-2

DL L 658-2015

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceuvos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

Agraïments	9
Prefaci	11
Introducció	15
PRIMERA PART. EL SERVEI MILITAR OBLIGATORI I LA RESISTÈNCIA EN UNA SOCIETAT MILITARITZADA.	31
1. La militarització de la societat: servei militar obligatori i exèrcits nacionals en el procés de creació de ciutadania Suavi Aydın.	33
2. Patriotisme i la justificació de la desigualtat en la construcció del militarisme Melek Göregenli	57
3. La negativa a servir per altres mitjans: la deserció a les acaballes de l'Imperi otomà Erik-Jan Zürcher	67
4. Pals a les rodes? L'objecció de consciència al començament del segle XXI Ulrich Bröckling	77
5. La moralitat i la política de l'objecció de consciència, la desobediència civil i l'antimilitarisme Nilgün Toker Kılınc	87
6. Els fonaments filosòfics de l'objecció de consciència Taha Parla	101

SEGONA PART. L'OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA COM A CRÍTICA DEL PATRIARCAT, EL SEXISME I L'HETEROSEXISME	109
7. On són les dones en l'objecció de consciència militar? Algunes pistes feministes Cynthia Enloe	111
8. El rebuig a identificar-se com a esposes obedients, mares abnegades i guerreres orgulloses Ayşe Gül Altınay	121
9. Objeció de consciència i violència masculina Serpil Sancar	141
10. L'«informe podrit» i la reconstrucció de la masculinitat hegemònica a Turquia Alp Biricik	149
TERCERA PART. L'objecció de consciència al món: experiències i problemes	157
11. Experiències de moviments d'objecció de consciència: Sud-àfrica, Grècia i el Paraguai Andreas Speck i Rudi Friedrich	159
12. Servei militar obligatori, objecció de consciència i ciutadania democràtica a les Amèriques Matthew C. Gutmann	171
13. L'objecció de consciència a Xile Pelao Carvallo	189
14. L'objecció de consciència a Espanya: desobediència Cthuchi Zamorra	195
15. L'objecció de consciència a Israel Tali Lerner	205
16. Negar-se a servir a l'exèrcit per motius de consciència a Grècia Alexia Tsouni i Michalis Maragakis	211
17. L'objecció de consciència a Turquia Coşkun Üsterci i Uğur Yorulmaz	221
QUARTA PART. OBJECCIÓ DE CONSCIÈNCIA I DRET	237
A. El dret internacional	237
18. Una visió de l'aplicació internacional del dret a l'objecció de consciència Özgür Heval Çınar	239
19. Normes internacionals sobre l'objecció de consciència al servei militar i alternatiu Rachel Brett	257

20. Normes europees sobre l'objecció de consciència i el servei alternatiu Friedhelm Schneider	267
21. L'objecció de consciència en el dret internacional i el cas d'Osman Murat Ülke Kevin Boyle	275
 B. El cas de Turquia	 289
22. L'objecció de consciència i la Constitució turca Osman Can	291
23. La criminalitat de l'objecció de consciència a Turquia i les seves conseqüències Hülya Üçpınar.	309
 Notes sobre els col·laboradors	 327

Introducció

L'oposició a la participació en la guerra és tan antiga com la mateixa guerra. Al llarg de la història, diferents formes d'organitzacions militars han fet que la gent es negués al servei militar per diversos motius. Una de les maneres més directes de resistir a la guerra i al servei militar és l'objecció de consciència. En el seu sentit més genèric, l'objecció de consciència es pot definir com el rebuig al reclutament per causa de la pròpia consciència o de conviccions religioses, polítiques, filosòfiques o similars.

Al Regne Unit, hi va haver 16.000 objectors de consciència durant la Primera Guerra Mundial i més de 60.000 durant la Segona.¹ Durant la Guerra del Vietnam, el nombre d'objectors de consciència als Estats Units d'Amèrica va ascendir a més de 100.000.² I, segons el Pentàgon, almenys 8.000 membres de l'exèrcit nord-americà van desertar en els tres primers anys de la Guerra d'Iraq.³

Avui dia, les guerres no solament tenen lloc al camp de batalla, sinó que també impliquen i alteren la vida quotidiana dels ciutadans.

1. Peace Pledge Union, *Refusing to Kill – Conscientious Objection and Human Rights in the First World War* (Londres: Peace Pledge Union, 2006), p. 4.

2. Centre sobre Consciència i Guerra de Washington – Comitè Central d'Objectors de Consciència; <www.objector.org/ccco/inthenews/funkco.html>, accedit el 3 de gener de 2008.

3. <www.usatoday.com/news/washington/2006-03-07-deserters_x.htm>, accedit el 3 de gener de 2008.

A més, l'estructura militar dels estats moderns no només té vigència en temps de guerra sinó també durant el temps de pau. Així, doncs, les formes contemporànies d'objecció de consciència sovint no es limiten a èpoques de guerra, sinó que també obstaculitzen la militarització en temps de pau. I, amb les aportacions dels activistes del col·lectiu de lesbianes, gais, transsexuals i bisexuals, l'objecció de consciència ha arribat també a incloure una obstaculització del sexisme i l'heterosexualisme encastats en les estructures i les idees militaristes. Així, objectors de consciència d'arreu del món expressen la seva oposició a les guerres amb una atenció cada vegada més gran a les estructures i les ideologies que fan les guerres «normals» i «desitjables».

En resposta a aquests moviments d'objecció de consciència, s'han redactat diversos tractats internacionals per preveure el dret a l'objecció de consciència al servei militar sota la llibertat de pensament, de consciència i de religió: per exemple, l'article 18 tant de la Declaració Universal dels Drets Humans com del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (ICCPR), l'article 10 de la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea (EU) i l'article 9 de la Convenció Europea de Drets Humans. Si bé en teoria la majoria de les nacions-estat reconeixen aquest dret per mitjà dels tractats internacionals que han subscrit, això rares vegades es tradueix en el reconeixement i l'aplicació en l'àmbit del dret nacional. Dels 168 països amb forces armades (d'un total de 192 membres de les Nacions Unides), només un 35 % reconeix l'objecció de consciència com un dret.⁴

Aquest percentatge és molt més elevat a Europa. No obstant això, el cas de Turquia és especialment il·lustratiu. Entre els quaranta-set membres del Consell d'Europa, només Turquia no reconeix l'objecció

4. Comunicació privada de Derek Brett el 2008. Per a més informació relativa a la majoria d'aquests països vegeu D. BRETT, *Military Recruitment and Conscientious Objection: A Thematic Global Survey* (Leuven i Ginebra: Conscience and Peace Tax International, 2006). Vegeu també B. HOREMAN i M. STOLWIJK, *Refusing to Bear Arms: A Worldwide Survey of Conscription and Conscientious Objection to Military Service* (Londres: War Resisters' International, 1998, actualitzat el 2005); <www.wri-irg.org/co/rtba/index.html>, accedit el 12 de febrer de 2008; i M. STOLWIJK (ed. Liz Scurfield), *The Right to Conscientious Objection in Europe: A Review of the Current Situation* (Brussel·les: Quaker Council for European Affairs, abril del 2005, actualitzat el 2008).

de consciència com un dret,⁵ ni permet cap tipus de servei alternatiu. Històricament, l'Estat turc ha evitat reconèixer l'objecció de consciència per causa de la seva forta ideologia militarista i nacionalista. L'exèrcit de Turquia —el segon més gran de l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN), després dels EUA⁶— té un paper dominant en la candidatura del país com a membre de la UE, i el servei militar posseeix una enorme importància social, cultural, política i econòmica; per exemple, als aspirants a una feina o a un càrrec acadèmic sovint se'ls pregunta si han servit a les forces armades.

El fenomen actual de l'objecció de consciència mereix més debat públic i acadèmic a països on l'exèrcit és especialment dominant, com ara Turquia, Israel, el Paraguai i Xile. A Turquia, la qüestió va captar l'atenció pública per primera vegada al començament de la dècada de 1990, quan els primers objectors, Tayfun Gönül i Vedat Zencir, van declarar que no complirien el servei militar per motius de consciència i de convicció política.

Negar-se a complir el servei militar en un país on «Cada turc neix soldat!» és una divisa nacional, on la masculinitat es defineix per mitjà de la prestació militar i sobretot on les repercussions del «cop d'estat del 1980»⁷ encara prevalen era, fins i tot en el redactat més optimista, temerari. No obstant això, malgrat els tràngols passats des d'aquella data, fins al moment d'escriure aquestes línies (juny del 2008) seixanta-nou joves (tretze dones i cinquanta-sis homes) s'han declarat objectors de consciència,⁸ un dels quals, Halil Savda, és a la presó. A més, hi ha centenars, fins i tot milers, de persones, com els Testimonis de Jehovà, que rebutgen el servei militar per motius religiosos o d'altra

5. L'Azerbaidjan té una situació semblant a la de Turquia. Ara bé, l'article 76 de la Constitució del 1995 (esmenada el 2002) de l'Azerbaidjan reconeix explícitament el dret a l'objecció de consciència, però la nació encara no ha aprovat cap llei que reconegui aquest dret. En aquest sentit, no hi ha cap procediment de sol·licitud de l'objecció de consciència i del servei alternatiu. Vegeu Столwijk, *The Right to Conscientious Objection in Europe*.

6. <www.economist.com/displayStory.cfm?Story_ID=Ex_SJSTDQG>, accedit el 30 de juny de 2008.

7. En la història de la República de Turquia hi ha hagut tres cops militars, el 1960, el 1971 i el 1980. El tercer, encapçalat entre d'altres per Kenan Evren, el cap de l'Estat Major, es va esdevenir el 12 de setembre de 1980.

8. Vegeu la relació completa a <www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=2>, accedit el 30 de juny de 2008.

índole però no vinculen públicament la seva objecció a cap posició política. Molta gent aconsegueix eludir el servei militar obtenint una exempció o desertant.

El procés de portar l'objecció de consciència a l'atenció de la societat majoritària a Turquia ha implicat una sèrie de triomfs, dificultats i tràngols per als objectors de consciència. L'interès públic en el tema només es va fer evident quan els objectors de consciència eren detinguts, quan es van fer campanyes per donar-los suport o quan es van posar plets als qui els defensaven. Tot i això, a primers del 2006 una resolució contra Turquia del Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) en el cas d'un recurs de l'objector de consciència Osman Murat Ülke el 1997 va servir per obrir el debat públic. Des del cap de l'Assemblea de Turquia fins a generals retirats, des d'advocats fins a columnistes de diaris, gent d'àmbits molt diversos va començar a parlar de l'objecció de consciència. Aquest debat sobre la decisió del Tribunal d'Estrasburg, la qual demostrava tant la manca d'un procediment jurídic adequat per als objectors de consciència a Turquia com la necessitat de tal procediment, va ser important per tal com va fer visibles els objectors de consciència als ulls del públic. Encara més, va contribuir a rompre tabús sobre l'exèrcit, el servei militar i el militarisme a Turquia.

Al món actual, on la política, el dret i l'economia se ceneixen al marc neoliberal, on la injustícia social combinada amb les guerres fa estralls, hi ha una necessitat real d'un extens debat acadèmic sobre l'objecció de consciència des del punt de vista filosòfic, polític, jurídic i pràctic. Entre d'altres avantatges, tal debat pot contribuir als passos presos cap a la desmilitarització de la societat, de la política i de l'economia a Turquia. Amb aquestes idees al cap, un grup d'objectors de consciència, antimilitaristes, defensors dels drets humans, periodistes i acadèmics es van unir per organitzar una conferència internacional sobre l'objecció de consciència. Després d'un any de preparació, la convenció es va celebrar el 27 i 28 de gener de 2007 a la Universitat Bilgi d'Istanbul.

Aquest llibre s'ha preparat per tal de compartir amb el públic més general els resultats d'aquella reunió. Els capítols vinents no segueixen exactament el programa de la conferència. No s'hi han inclòs les

presentacions de determinats grups perquè no es van poder posar per escrit, mentre que s'hi han afegit alguns articles d'autors que no van participar en la conferència, ja que les seves aportacions amplien i desenvolupen el tema. No obstant això, el llibre informa a fons dels debats que van tenir lloc durant la convenció.

Visió de conjunt

L'Estat modern (nació-estat) monopolitza l'ús de la violència. Tenir el monopoli de la violència requereix, però, un volum d'organització disciplinada sense precedents. L'Estat modern assoleix aquesta disciplina institucionalitzant-se d'acord amb els principis organitzatius del capitalisme. És un sistema de control pel qual es determina la situació i les funcions de cada element, i cada membre de la societat es fa funcionar com una part d'aquest sistema.⁹ Depèn fonamentalment d'una relació de submissió establerta dins d'una xarxa de deures i responsabilitats. Així, l'Estat modern s'institucionalitza com una força organitzada que porta, en una mà, les eines per formar els éssers humans d'acord amb el principi d'organització i, a l'altra, l'aparell que preservarà aquesta organització. Com a aspecte important d'aquesta institucionalització, l'exèrcit de masses que depèn del reclutament desenvolupa un paper tan fonamental que acaba donant forma a la vida quotidiana de tota la població tant durant el temps de «pau» com durant el temps de guerra.

Al primer capítol d'aquesta compilació, Suavi Aydın descriu el paper representat pel servei militar obligatori i els exèrcits nacionals en el procés de produir ciutadans, començant amb els primers exemples a l'Europa del segle XIX i passant a l'Imperi otomà i a la República de Turquia.

Com assenyala Suavi Aydın, amb l'establiment de la nació-estat el servei militar obligatori s'ha convertit tant en un dret com en un deure sagrat per a tots els ciutadans. Però com que aquest dret i aquest deure no prometen a l'individu cap avantatge personal directe, com en els

9. N. T. KILINÇ, «Anti-militarizm Sorumluluktur» [Antimilitarisme és responsabilitat], *Birikim* (juliol del 2006), 207: 27.

temps anteriors a la nació-estat, requereixen una ideologia. Naturalment, la ideologia d'una nació-estat és el nacionalisme, i el fonament d'aquesta ideologia és essencialment el concepte de «pàtria».

Les eines importants per a la construcció del militarisme a les societats modernes i els conceptes de «pàtria» i «patriotisme» són profusament interrogats per Melek Göregenli al capítol següent.

A l'Imperi otomà del final del segle XIX, el concepte de «pàtria» era insuficient per mantenir units els súbdits imperials de religions i ètnies diverses i convertir-los en ciutadans. En unes condicions en què la desintegració i el declivi de l'imperi s'havien accelerat, l'elit militar-civil governant va buscar un fonament per a la continuïtat de l'Estat amb conceptes com «turquitat» i «exèrcit-nació», aquest darrer manllevat d'Alemanya (Prússia). Com Ayşe Gül Altınay afirma al seu capítol, aquests conceptes van esdevenir eines importants en la transformació posterior des d'una interpretació del nacionalisme basada en la ciutadania durant la primera república cap a una interpretació racista del nacionalisme basada en l'ètnicitat. Segons aquesta concepció, l'exèrcit és un atribut que la cultura turca porta amb orgull. A més, com es reflecteix en l'expressió «Cada turc neix soldat!», el militarisme esdevé una qüestió biològica i una característica «racial».¹⁰

Els exèrcits no només donen lloc a ciutadans dòcils, obedients, valents i altruistes (soldats). També generen desertors, pacifistes, rebels, automutiladors i «neuròtics de guerra».¹¹ En aquest sentit, encara que hagin nascut «soldats», hi ha i hi haurà turcs que més endavant canvien de parer i prefereixen la deserció o l'evasió. Al seu capítol, Erik-Jan Zürcher estudia els «evasors» durant els darrers períodes de l'Imperi otomà. Zürcher analitza les raons per les quals els índexs de deserció a l'Imperi otomà —tot i la pretesa «característica» de turcs— es van situar al voltant del 12 % durant la Primera Guerra Mundial, mentre que l'índex de deserció als exèrcits mobilitzats a Europa en aquell temps va oscil·lar entre el 0,7 i l'1 %.

10. A. G. ALTINAY i T. BORA, «Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik» [L'exèrcit, militarisme i nacionalisme], a T. Bora (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* [Pensament polític a la Turquia moderna: nacionalisme] (Istanbul: İletişim Yayınları, 2003), vol. 4, p. 142-143.

11. U. BRÖCKLING, *Disziplin: Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi* [Disciplina: la sociologia i la història de la producció de la submissió militar] (Istanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001), p. 26-27.

Com també afirma Zürcher, la deserció militar va esdevenir una forma de resistència espontània al servei militar obligatori i a la guerra en les condicions de «lluita nacional» predominants després de la Primera Guerra Mundial. Els desertors militars van ser tan elevats en nombre que es van instaurar *İstiklal Mahkemeleri* (tribunals d'independència) per tal d'abordar aquest problema i continuar amb la «lluita nacional». Durant els anys 1920-1923, quan aquests tribunals van estar en vigor, es van executar uns 1.500 desertors militars. A 2.827 més, se'ls va aplicar una pena de mort suspesa provisionalment, la qual es duria a terme si la persona cometia deserció militar per segona vegada.¹² Milers van rebre penes com treballs forçats, presó i assots en públic.

Ulrich Bröckling observa que l'objecció de consciència, a diferència de la deserció, la rebel·lió i altres formes de desobediència, planteja un problema en casos en què l'exèrcit no consta de voluntaris o mercenaris sinó en què el personal té el deure de complir el servei militar o està sotmès a algun tipus de reclutament obligatori. Qualificant els objectors de consciència de «pals a les rodes», Bröckling ofereix de primer una visió general de la història de l'objecció de consciència i després passa a centrar-se en la transformació que aquesta forma de desobediència va haver d'experimentar per causa de l'actual professionalització dels exèrcits. Segons Bröckling, la raó que molts estats, com Turquia, encara insisteixin en el servei militar obligatori —i fins i tot arribin a declarar il·legal l'objecció de consciència malgrat els canvis en el concepte de guerra amb els avenços en tecnologia armamentística— no és tant trobar prou soldats perquè serveixin als seus exèrcits, sinó que està més estretament relacionada amb la manera com cada objector de consciència posa en qüestió el dret de l'Estat a decidir sobre les vides i les morts dels seus ciutadans.

Aquest conflicte entre estats i objectors de consciència a les societats disciplinades modernes fa visible el caràcter militarista de l'Estat, el qual depèn de la submissió a l'Estat i de la supressió de la voluntat dels ciutadans. Per aquest motiu, la resistència de l'objector de consciència, tant si és per raons ètiques o amb una actitud antimilitarista, dota la seva acció de contingut polític.

12. E. AYBARS, *İstiklal Mahkemeleri* [Tribunals d'independència] (Esmirna: Zeus Kitabevi, 2006), p. 138-139.

Al seu capítol, Nilgün Toker Kılınc també subratlla el significat i el valor polítics de l'objecció de consciència com un acte de «desobediència civil». Segons Kılınc, la relació entre objecció de consciència i desobediència civil en fer visible la malícia és indicatiu d'una possible correlació entre objecció de consciència i antimilitarisme.

Al darrer capítol de la primera part del llibre, Taha Parla assenyala que l'objecció de consciència no equival simplement a un dret humà fonamental de la persona, ans al contrari: és una responsabilitat moral i política i un deure envers la societat, el públic, la humanitat i els altres individus.

De fet, fins al punt que un objector de consciència «és capaç de definir l'ésser humà com una forma d'existència que posseeix l'intel·lecte i la voluntat per objectivar la pròpia llibertat»,¹³ és una responsabilitat protestar de la lògica de l'organització predicada pel militarisme, la qual obliga la gent a uniformar-se, sotmetre's i obeir.

El militarisme, que es pot definir molt genèricament com l'assimilació de les qualitats autoritàries, totalitàries i jeràrquiques dels exèrcits en la vida social, té un paper important en reproduir moltes mentalitats i actituds essencialistes i discriminatòries que són evidents en l'organització social de les societats contemporànies. Per aquesta raó, la segona part d'aquest llibre s'ocupa del paper de l'objecció de consciència en la crítica del patriarcat, el sexisme i l'heterosexisme, que sustenten alguns dels esmentats enfocaments i actituds essencialistes i discriminatoris.

Al primer capítol, Cynthia Enloe pregunta «On són les dones en l'objecció de consciència militar?». Assenyalant que aquesta és una qüestió especialment feminista, Cynthia Enloe proposa que «l'ús d'una curiositat feminista per entendre plenament l'objecció de consciència implica anar més enllà, estudiant tota la gamma de relacions de les dones amb els homes, amb les idees de masculinitat i amb les cultures soldadesques i militaristes en general». Segons Enloe, és una innovació política important quan les dones amb curiositat feminista, que posen en dubte les formes secretes i evidents de militarisme que afecten les

13. KILINÇ, «Anti-militarizm Sorumluluktur», p. 28.

seves vides, es declaren objectores de consciència fins i tot en circumstàncies en què no estan subjectes al servei militar obligatori. Alhora, aquesta és una crítica a la definició masculinitzada de la política.

Al capítol següent, després d'analitzar els rols de les dones com a «esposa de soldat», «mare altruista/sagrada» i l'excepcional «donaguerrera» en el mite de l'«exèrcit-nació» que entén l'exèrcit com una característica racial i cultural dels turcs, Ayşe Gül Altınay demostra com les objectores de consciència desafien els «patrons memoritzats» quan rebutgen aquestes funcions que s'han assumit durant anys sense posar-les en dubte. Amb aquesta actitud, les objectores de consciència fan visible el militarisme, d'una banda, i aporten plantejaments nous en cerca d'un llenguatge i una política antimilitaristes, de l'altra.

Afirmant que l'objecció de consciència no és una forma d'acció limitada exclusivament als homes que es neguen al servei militar obligatori, sinó que està relacionada predominantment amb la coacció dels homes perquè emprin la violència en l'exercici de les responsabilitats socials que s'espera d'ells, Serpil Sancar interroga la «violència masculina» i els valors de masculinitat que impulsen els homes a fer servir la violència.

La regla general als sistemes de servei militar obligatori actuals també s'aplica a Turquia. S'exigeix als reclutes que gaudeixin d'una bona salut mental i física. Així, totes les persones disponibles en edat militar se sotmeten a una exhaustiva revisió mèdica sota les regulacions pertinents. Al darrer capítol de la segona part del llibre, Alp Biricik descriu com les pràctiques inhumanes a què se sotmet els homes homosexuals durant aquestes revisions mèdiques reproduïxen la masculinitat hegemònica amb un propòsit violent.

Després de parlar des de diversos angles del paper del servei militar obligatori en la militarització de les societats i de l'objecció de consciència com una manera de negar-se al reclutament a les dues primeres parts, la tercera part del llibre se centra en estudis de casos de l'objecció de consciència a determinats països. Creiem que cada país té els seus propis contextos polítics, socials, econòmics i culturals. De cadascun, però, es poden treure lliçons respecte a l'objecció de consciència i el moviment antimilitarista, les quals es poden emprar per al desenvolupament d'estratègies adequades en altres països.

Al primer capítol d'aquesta part, dos activistes que han estat dirigint durant anys una tasca internacional en aquest àmbit, Andreas Speck i Rudi Friedrich, parlen d'alguns dels aspectes importants dels moviments d'objecció de consciència i dels obstacles que afronta el moviment en general a la República de Sud-àfrica, Grècia i el Paraguai. Cadascuna d'aquestes experiències, que emanen de condicions polítiques úniques i divergeixen les unes de les altres, és molt valuosa pel que fa a les lliçons que es poden aprendre. L'experiència del Paraguai, però, té un interès especial. Això és degut al fet que el Paraguai és el primer i l'únic país del món on el dret a l'objecció de consciència es garanteix sense condicions i on no es proposa un servei equivalent per substituir el militar. Com també assenyalen els autors, aquesta situació és, en conjunt, conseqüència directa de la perspectiva antimilitarista clara i definida del moviment d'objecció de consciència paraguaià, el qual no ha donat mai suport a un servei alternatiu en substitució del militar.

Al capítol següent, definint els exèrcits actuals dels EUA i Mèxic com a dipositaris de molts dels atributs dels exèrcits de casta, Matthew C. Gutmann afirma que ambdós exèrcits reflecteixen l'extrema estratificació social segons els criteris de classe, de gènere i racials en aquests països. Per tal com avui dia no hi ha servei militar obligatori als EUA, la condició d'objecció de consciència és una opció només per a les persones que ja serveixen a les forces armades i que demanen la llicència o el trasllat per causa d'un canvi general en les seves opinions sobre la guerra. A Mèxic, en canvi, com que no hi ha hagut fins ara ni un sol cas d'objecció de consciència, tampoc no hi ha una legislació pertinent respecte a aquest assumpte. Explicant com els immigrants de Mèxic i d'altres llocs reben l'oportunitat de la ciutadania per la via ràpida per tal que l'exèrcit dels EUA assoleixi la seva quota de reclutament, Gutmann analitza la relació entre ciutadania i servei militar dins del context de la globalització.

L'experiència xilena, perfilada per Pelao Carvalho, i l'experiència israeliana, descrita per Tali Lerner, també ofereixen l'oportunitat de descobrir les semblances i les diferències entre les estructures militaristes i antimilitaristes a diversos països. Per exemple, hi ha moltes similituds entre el moviment d'objecció de consciència i antimilitarista a Turquia i el moviment en aquests països pel que fa a la seva història, els graus

d'organització i els obstacles que afronten. Això malgrat la diferència en el cas d'Israel, on hi ha el servei militar obligatori tant per als homes com per a les dones. Algunes de les semblances més sorprenents són el paper dels cops militars en la militarització de la societat (Xile i Turquia); els privilegis i l'estatus especial que els militars obtenen en l'organització social mitjançant institucions com escoles, hospitals, associacions i sindicats de propietat militar (Xile, Israel, Turquia); el punt de vista social de l'exèrcit com la institució més prestigiosa i digna de confiança (Israel i Turquia), i el fet que el país es trobi en guerra (Israel i Turquia).

D'altra banda, Cthuchi Zamorra exposa el paper tan efectiu que desenvolupa la lluita de l'objecció de consciència en la democratització i la desmilitarització d'Espanya després del domini de gairebé quaranta anys del règim de Franco. A Espanya, que acull el moviment d'objecció de consciència més gran d'Europa, i possiblement del món, el servei militar obligatori es va acabar després de molts anys de lluita. Allà es va forjar un potent moviment antimilitarista mitjançant campanyes contra la guerra i accions no violentes, com la resistència als impostos de guerra i l'ocupació de residències militars, les quals han servit d'exemple a altres moviments socials.

L'experiència de l'objecció de consciència a Grècia és relatada per Alexia Tsouni i Michalis Maragakis. Segons els autors, malgrat el fet que a Grècia hi ha hagut algunes disposicions jurídiques respecte a l'objecció de consciència des del 1997, les autoritats encara tracten els objectors de consciència com si fossin delinqüents, emprenen judicis violant el seu dret a l'objecció de consciència i limiten els seus drets a viatjar a l'estranger, a obtenir passaports i documents d'identitat i a votar. A més, el fet que el dret a l'objecció de consciència sigui vàlid només durant el temps de pau, el caràcter discriminatori i punitiu de la llargada del servei alternatiu que s'ofereix als objectors i problemes actuals com la manca d'informació disponible respecte a la prestació civil alternativa indiquen que als objectors de consciència grecs encara els queda un llarg camí per recórrer.

Pel que fa a l'experiència de Turquia, ja hem esmentat abans que hi ha semblances en els problemes que s'afronten. Potser el que és diferent per a cada país són els significats que l'objecció de consciència

porta darrere de ser una qüestió de consciència i un dret de l'individu, per causa de problemes històrics, polítics i socials concrets. De fet, l'actitud dels objectors de consciència es deriva de conflictes fonamentals com «guerra i violència» i «consciència històrica», «nacionalisme» i «rols de gènere», «autoritarisme» i «la cultura de drets i democràcia». Per exemple, si bé el debat del servei militar obligatori a qualsevol altre país podria convertir-se en un debat general sobre les relacions entre el ciutadà i l'Estat, per causa dels significats especials i «sagrats» atribuïts al servei militar a Turquia, com també assenyala Ayşe Gül Altınay, implica parlar de la mateixa cultura turca. A més, mentre que els objectors de consciència donen lloc a una nova socialització civil —amb el seu estil diferent d'oposició i de llenguatge, que forgen en les seves accions no violentes, els festivals «*Militurizm*» (militurisme) i les declaracions de les objectores de consciència—, d'altra banda els objectors de consciència sobretot barons es veuen obligats a menar una vida aïllada que es pot definir com a «mort social». Aquest és especialment el cas dels objectors masculins, que se situen entre l'empresonament arbitrari i una vida de fugitiu. L'evolució històrica del moviment d'objecció de consciència a Turquia i els problemes anteriorment esmentats que afronten els objectors de consciència són analitzats al darrer capítol de la tercera part per Coşkun Üsterci i Uğur Yorulmaz.

Tot i les particularitats de les experiències de països concrets, per causa tant del caràcter universal del militarisme com de l'escala global de les agressions militars d'avui dia, els objectors de consciència tenen molts problemes en comú. Per mitigar aquests problemes fins a cert punt, la quarta part del llibre s'interessa per les avaluacions i els enfocaments de l'objecció de consciència en el dret internacional i el cas de la legislació turca.

Al primer capítol d'aquesta part, Özgür Heval Çınar examina els quaranta-set membres del Consell d'Europa i altres països de mostra del món pel que fa a l'objecció de consciència. Sondeja quins països no tenen exèrcit, i si es concedeix el dret a l'objecció de consciència als soldats professionals a països que han fet la transició a un exèrcit professional. A més, observa quins països compleixen el dret a l'objecció de consciència i on s'ha instituït una prestació alternativa en països amb sistemes de servei militar obligatori. També considera quines

autoritats regulen aquesta prestació i compara després la seva durada amb la del servei militar.

Als capítols següents, Rachel Brett parla de les normes de les Nacions Unides sobre qüestions com l'abast de l'objecció de consciència, el procés de presa de decisions, el servei alternatiu i la seva durada i l'accés a informació referent a l'objecció de consciència, i Friedhelm Schneider informa sobre l'objecció de consciència i el servei alternatiu en les seves línies generals pel que fa a la normativa europea.

Al seu capítol, Kevin Boyle estudia el cas d'objecció de consciència més important dels presentats al Tribunal Europeu de Drets Humans, *Osman Murat Ülke contra Turquia*, i comenta la posició assolida per la Convenció Europea de Drets Humans i la legislació internacional en general respecte al dret a rebutjar el servei militar per raons de consciència. Segons Boyle, darrerament s'ha produït una transformació notable en la manera com la legislació internacional sobre drets humans aborda el reconeixement de l'objecció de consciència.

Sembla que Turquia no està interessada a beneficiar-se de les novetats que tenen lloc en els enfocaments de l'objecció de consciència en el dret internacional. Això queda palesament clar arran dels debats que van seguir la resolució del TEDH respecte a Osman Murat Ülke, del fet que la decisió del TEDH no s'ha posat en pràctica (de manera que les infraccions contra el recurrent Osman Murat Ülke¹⁴ no han cessat) i dels continus plets contra alguns objectors de consciència i periodistes. Això no hauria d'estranyar a ningú.

De fet, en paraules d'Osman Can, estem parlant d'un país governat per un exèrcit

que no rep cap suport de la voluntat democràtica nacional, que s'organitza d'acord amb les lleis que ell mateix promulga i que estableix els seus propis mecanismes judicials. Un poder militar que determina els requisits i les necessitats militars, i també els requisits de defensa nacional, que controla una part enorme del pressupost del país i que també es pot finançar sense depen-

14. El 2007, la fiscalia militar va demanar l'arrest d'Osman Murat Ülke sota pretext que hi havia una resolució judicial contra ell de disset mesos i quinze dies de presidi, desafiant la resolució anterior del TEDH, la qual estimava que el càstig reiterat d'ülke per les mateixes acusacions infringia l'article 3 de la Convenció Europea de Drets Humans, que regeix la prohibició de la tortura.

dre d'aquest pressupost, mitjançant les seves pròpies fundacions i empreses, com la Llei de Fons de Pensions de les Forces Armades (*Ordu Yardımlaşma Kurumu*, OYAK). Un exèrcit que redacta les constitucions, bo i dotant-se de més i més immunitat amb cada procés constitucional, i que treu els seus propis decrets i lleis de la revisió judicial. Un exèrcit que converteix la població masculina del país en figures que mantenen el militarisme amb la instrucció aplicada a tots i cadascun dels homes i possibilitant la continuïtat del servei obligatori a través dels mitjans ja esmentats, i que té la potestat de fer aplicar les seves decisions sobre els problemes del país mitjançant el Consell de Seguretat Nacional (Milli Güvenlik Kurulu, MGK).

A més, les actuals lleis referents al servei militar es van fer durant els primers anys de la república, quan la ideologia nacionalista/militarista esmentada abans començava a establir-se, o durant l'època del règim del cop militar. Osman Can sosté, que tot i això, és impossible afirmar que la Constitució turca actual, que també és fruit del cop del 1980, exigeixi el servei militar obligatori. Examinant l'article 72 de la Constitució, que regeix el «servei nacional», Can assenyala que la prestació militar no és l'única forma de servei a la nació suggerida per la Constitució. Segons Can, el servei obligatori no és una directiva constitucional i no es necessita cap reforma de la Constitució per abolir el reclutament «obligatori».

Analitzant l'objecció de consciència com a objecte de delictes i de punició a Turquia, Hulya Üpçinar explica que els objectors de consciència que són jutjats per la via penal també s'enfronten a sentències i càstigs disciplinaris addicionals. Cal advertir aquí que les accions (l'objecció de consciència) que causen càstigs diferenciats per als objectors de consciència emanen d'una sola decisió personal. A més dels riscos i de la negativitat provocats pel cercle viciós de processament i càstig, els objectors de consciència també són sotmesos a humiliacions, maltractaments i tortures *de facto*. Üpçinar assenyala que, a la pràctica, no solament els objectors de consciència sinó també aquells qui els donen suport amb les seves paraules, els seus escrits o actes pateixen una limitació de la seva llibertat de pensament, d'expressió i d'acció en convertir-se en objectes de delictes i de càstig.

Finalment, hauríem d'indicar que el nombre de treballs erudits i de publicacions recents sobre aquest tema és reduït. Aquest llibre ofereix un marc original per analitzar l'objecció de consciència ajuntant quatre conjunts diferents de coneixement i de pràctica: 1) anàlisis històriques

i filosòfiques de l'objecció de consciència com una crítica del servei militar obligatori i de la militarització en general; 2) anàlisis feministes i dels col·lectius de LGTB de l'objecció de consciència com una crítica del patriarcat, el sexisme i l'heterosexisme; 3) anàlisis activistes i acadèmiques de l'objecció de consciència com un moviment social i un acte individual de resistència; 4) anàlisis jurídiques de l'estatus de l'objecció de consciència en el dret internacional i turc. Òbviament, el tema de l'objecció de consciència abraça un espai molt ampli, sobretot en virtut del seu aspecte antimilitarista. Creiem, però, que aquests quatre conjunts diferents de coneixement i de pràctica donen una idea general sobre els diferents aspectes de l'objecció de consciència.

COŞKUN ÜSTERCI I ÖZGÜR HEVAL ÇINAR